

УДК 343.1

*А. М. Стебелев*  
*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6*  
*Харківського національного університету внутрішніх справ,*  
*адвокат*  
*АО «Колегія адвокатів України»*

## МІЖНАРОДНИЙ І ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЇ) ШКОДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У питанні реформування механізму відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочином чи кримінальним проступком), для України важливим є досвід міждержавного правового регулювання, приведення національного законодавства до міжнародних стандартів із прав людини та громадянина. Не можна оминати увагою також накопичену практику зарубіжних країн, які успішно реформували своє законодавство у сфері захисту прав потерпілих.

Проблеми відшкодування завданої злочином шкоди були предметом наукового розгляду таких вчених, як С.Є. Абламський, А.М. Бойкова, І.В. Грицюк, М.В. Гузела, О.П. Кучинська, В.Т. Нор, О.О. Юхно та інших. Проте у світлі перенесення європейських стандартів із прав людини в українське кримінальне процесуальне законодавство вкрай актуальним є науковий аналіз міжнародних норм і здобутків законодавства європейських країн і США.

Метою статті є розгляд міжнародного й закордонного досвіду відшкодування (компенсації) шкоди в кримінальному процесі та формування пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства у сфері відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Законодавство будь-якої демократичної правової держави Європи спирається не тільки на міжнародні акти ООН, а й на документи Ради Європи.

Міжнародний пакт про громадянські й політичні права зобов'язує державу забезпечити будь-якій особі ефективний засіб правового захисту у випадках порушення її прав і свобод. Право на захист для будь-якої особи, яка його потребує, забезпечується державою, її компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими органами. Відповідно до ч. 5 ст. 9 цього пакту кожен, хто був жертвою незаконного арешту чи тримання під вартою, має право на компенсацію, якій надано позовної сили. У ч. 6 ст. 14 зазначено: «Коли будь-яку особу остаточним рішенням було засуджено за кримінальний злочин і коли винесений їй вирок був потім скасований або їй було даровано помилування на тій підставі, що якась нова чи нововиявлена обставина незапе-

речно доводить наявність судової помилки, то ця особа, яка зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує компенсацію згідно з законом, коли не буде доведено, що зазначена невідома обставина не була свого часу виявлена винятково або частково з її вини» [1].

Обов'язок забезпечити відшкодування шкоди жертві злочину також передбачений Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження й покарання. Так, у ст. 14 зазначено: «Кожна держава-сторона забезпечує у своїй правовій системі одержання відшкодування жертвою катувань і підкріплене правовою санкцією право на справедливий й адекватну компенсацію, включаючи заходи для якомога повнішої реабілітації. У разі смерті жертви внаслідок катування право на компенсацію надається її утриманцям» [2].

Серед документів ООН треба відзначити Декларацію основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою [3]. Цей міжнародно-правовий акт є важливим саме через те, що в ньому надається поняття жертви злочину. Під терміном «жертви» розуміються особи, яким індивідуально або колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральний збиток, емоційні страждання, матеріальний збиток або істотне обмеження їх основних прав у результаті дії або бездіяльності, що порушує чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, що забороняють злочинне зловживання владою (п. 1 розділу «А»). Також відповідно до цієї декларації та чи інша особа може вважатися жертвою незалежно від того, чи був встановлений, заарештований, відданий суду або засуджений правопорушник, а також незалежно від родинних відносин між правопорушником і жертвою. Термін «жертва» у відповідних випадках включає близьких родичів або утриманців безпосередньої жертви, а також осіб, яким було завдано шкоди під час спроби надати допомогу жертвам, що знаходяться в тяжкому становищі, або запобігти віктимізації (п. 2 розділу «А») [3]. Аналізуючи положення декларації, можна дійти висновку, що визначення жертви набагато ширше за поняття потерпілого або цивільного позива-

ча за Кримінальним процесуальним кодексом України, оскільки основний акцент у цьому документі робиться не на причинному зв'язку між злочином і наступними наслідками, а на самому факті заподіяння шкоди певній особі в результаті злочину. Таким чином, відповідно до цієї декларації жертва злочину – це будь-яка особа або група осіб, яким унаслідок злочину було завдано шкоду, незважаючи на те, чи була ця шкода завдана безпосередньо злочином чи ні [4, с. 415].

Декларація містить положення, які визначають принципи компенсації. Так, відповідно до п. 12 розділу «А» у тих випадках, коли компенсацію неможливо отримати в повному обсязі від правопорушника або з інших джерел, держави повинні вживати заходи для надання фінансової компенсації: а) жертвам, які в результаті тяжких злочинів отримали значні тілесні ушкодження або суттєво підірвали своє фізичне або психічне здоров'я; б) сім'ям, зокрема утриманцям осіб, які померли або стали фізично чи психічно недієздатними в результаті такої віктимізації.

У п. 13 зазначено: «Держави повинні сприяти створенню, зміцненню та розширенню національних фондів для надання компенсації жертвам. За необхідності в цих цілях можуть створюватися також інші фонди, у тому числі в тих випадках, коли держава, громадянином якої є жертва, не в змозі відшкодувати жертві завданий їй збиток» [3].

Зазначимо, що позитивним у зазначеній декларації є встановлення прав потерпілої особи, у тому числі права на відшкодування, незалежно від будь-якої формальної обставини, яким традиційно в кримінальному провадженні є факт визнання потерпілої особи цивільним позивачем, виражений у відповідному процесуальному акті. Це зовсім не означає, що потрібно виключити необхідність визнання особи потерпілою. Варто лише звернути увагу на те, що виникнення в особи статусу потерпілого викликано об'єктивними обставинами, а не розсудом компетентного органу чи посадової особи [4, с. 416].

Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) завданої кримінальним правопорушенням шкоди передбачено спеціальною Європейською конвенцією щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів [5]. Ця конвенція виходить із понять справедливості та суспільної солідарності, про що вказано в преамбулі. Коли відшкодування збитків не може бути забезпечено з інших джерел, держава повинна забезпечити його для таких категорій: а) для тих, яким у результаті умисних насильницьких злочинів було завдано серйозної шкоди фізичному стану або здоров'ю; б) для тих, які перебували на утриманні загиблих у результаті

такого злочину (ст. 2). У суму за мінімальним переліком витрат потерпілому з відшкодування завданої злочином шкоди входять втрата заробітку, затрати на ліки та госпіталізацію, затрати на похорони, а у випадках, що стосуються утриманців, – їх утримання (ст. 4). При цьому в конвенції вказано правові випадки, коли розмір відшкодування шкоди може бути зменшений або відмінений: а) у зв'язку з поведінкою жертви як під час злочину, так і до та після; б) якщо потерпілий або особа, що запитує, задіяні в злочині, скоєному організованою злочинною групою, або входять в організацію, що займається злочинною діяльністю; в) коли повне або часткове її відшкодування суперечить змісту справедливості та громадського порядку.

Зазначена Конвенція підписана в Страсбурзі в 1983 р., вона вступила в силу 1 лютого 1988 р. Враховуючи, що зміст конвенції досить прогресивний, більшість застережень, що обмежують обов'язок держави матеріально допомагати жертвам злочину, фактично зводять нанівець досягнення цілей, зазначених у документі. До числа країн, що ратифікували конвенцію, відносяться Азербайджан, Данія, Франція, Німеччина, Чехія, Португалія, Іспанія, Швейцарія, Сполучене Королівство, Швеція, Норвегія [6]. На жаль, Україна цю конвенцію не підписала та не ратифікувала.

Багато із зарубіжних країн пішли шляхом державної підтримки потерпілих, що не мають можливості отримати компенсацію від винного (зокрема, Франція, Великобританія, Нова Зеландія).

Заслужовує на особливу увагу також концепція «відновного правосуддя», підтримана сьогодні в таких країнах, як США, Канада, Німеччина, Франція, Великобританія, Бельгія, Фінляндія, Швейцарія [7]. Вона з'явилася у 80-х рр. ХХ ст. в США і Канаді й отримала розробку в працях багатьох зарубіжних вчених і документах міжнародних організацій.

Ідеологи концепції розглядають «відновне правосуддя» як альтернативний спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту, природа якого розкривається в такому:

1) «відновне правосуддя» має однакове призначення з традиційною кримінальною юстицією – захист прав осіб, які є потерпілими від злочину й осіб, які вчинили злочин. Проте ці завдання досягаються різними засобами: кримінальна юстиція шляхом примусу, а відновне правосуддя – за допомогою заходів впливу, заснованих на стимулюванні добровільної правослукняної поведінки. Тому концепція «відновного правосуддя» бачить сенс правосуддя не у відплаті, карі, а в добровільному загладжуванні шкоди самим злочинцем. З урахуванням цього

першочерговим завданням «відновного правосуддя» є виявлення та задоволення потреб потерпілого, що виникли у зв'язку з вчиненням злочину. Зокрема, ідеться про необхідність відшкодування збитку й відновлення відчуття безпеки, можливість поділитися власною історією й бути почутим, отримати відповіді на хвилюючі питання;

2) у «відновному правосудді» роль злочинця й жертви наповнюється новим змістом: вони стають активними й безпосередніми його учасниками, уповноваженими на спільне й самостійне вироблення підходу до врегулювання виниклого між ними конфлікту та прийняття рішення [8, с. 197]. Мова йде про безпосередню й активну участь у вирішенні питань про відшкодування завданої шкоди, що дає можливість сторонам відчувати свою вагу в цьому процесі, на відміну від традиційної системи кримінального судочинства, яке сприяє формуванню почуття відчуженості [9, с. 413]. В атмосфері, спрямованій на угоду, жертва отримує офіційне визнання того, що її переживання є реальними й виправданими, що її права несправедливо порушені злочином і підлягають відновленню, а також впевненість у тому, що насильство, яке трапилося щодо неї, більше не повториться; 3) як основа «відновного правосуддя» відшкодування шкоди має глибше значення, ніж просто матеріальне відновлення втрат, понесених жертвою в результаті злочину. У відшкодуванні шкоди вбачається прийняття злочинцем відповідальності за вчинене, що неможливо без визнання ним основних фактів у провадженні, у тому числі своєї вини у вчиненні злочину. Однак за змістом концепції згода на участь у відновлювальній процедурі не можна ототожнювати з визнанням провини в юридичному сенсі. У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № К(99)19 підкреслюється: «Немає необхідності в тому, щоб обвинувачений визнав свою провину, а органи правосуддя, щоб не порушити принципу презумпції невинуватості <...> не повинні вважати його винуватим. Досить того, що обвинувачений бере на себе певну відповідальність за подію». Крім того, згода обвинуваченого з викладеними обставинами злочину в ході переговорів щодо укладання угоди не повинні бути використані як докази в подальшому судовому розгляді в тому ж кримінальному провадженні, якщо воно повернеться назад до правоохоронних органів після невдалої спроби примирення;

4) у сфері «відновного правосуддя» діють інші принципи й форми організації процесу. Відновлювальна процедура суперечить принципу змагальності. Змагальна форма правосуддя орієнтована на протистояння сторін, яке посилює існуючий конфлікт між ними та в якому

«виграє» лише одна зі сторін. Головними дійовими особами є злочинець і держава, яка одноосібно приймає рішення, як реагувати на злочин. На відміну від офіційного кримінального судочинства «відновне правосуддя», орієнтоване на персоналізований діалог, будується на принципі самовизначення сторін, тобто передачі їм повноважень для пошуку та прийняття взаємоприйняттого рішення, конфіденційності бесід посередників з учасниками конфлікту, зменшення ролі держави в його вирішенні, притягнення найближчого соціального оточення для відновлення жертви й підтримки злочинця в діях із відшкодування шкоди та зміни своєї поведінки [8, с. 198];

5) згода сторін на участь у примирній процедурі має бути добровільною, інформованою й усвідомленою. Отже, до початку застосування примирення (медіації) необхідно переконатися, що сторони володіють повною інформацією про свої права, характер і процедуру процесу, можливі наслідки своїх рішень. Повинні вживатися допоміжні заходи для усвідомлення сторонами свого права на правову підтримку, тлумачення та роз'яснення. Процедура медіації не може застосовуватись у випадку неусвідомлення будь-якою стороною значення цього процесу [9, с. 419];

6) свідченням досягнутих результатів відновного процесу є угода про примирення – суб'єктивно справедливий юридичний результат для конкретних людей. Зміст цієї угоди визначають самі сторони конфлікту, виклавши в ньому свою суб'єктивну правду про подію злочину, його причини, обставини та наслідки. Укладення договору про примирення веде до обов'язкового для слідчого й суду звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Інакше кажучи, договір має таку ж силу, як рішення суду, і перешкоджає судовому переслідуванню за тими ж фактами;

7) відновне правосуддя має свої обмеження: по-перше, допускається, що деякі злочинці в цілях громадської безпеки повинні бути ізольовані від суспільства; по-друге, надмірні вимоги потерпілого до правопорушника повинні бути обмежені в разі їх невідповідності тяжкості вчиненого ним діяння. Центральним елементом відновного способу вирішення кримінально-правового конфлікту є медіація як спеціально організована процедура, що передбачає участь посередника – третьої, незадіяної в конфлікті сторони [8, с. 199]. Медіатор – це нейтральна особа, яка пройшла спеціальну підготовку та не є представником інтересів ні жертви, ні правопорушника. Спочатку медіатор зустрічається окремо із жертвою та правопорушником, вислуховує їх версії про те, що сталося, відповідає на

їх питання й з'ясовує, чи мають вони бажання продовжити процес. Якщо обидві сторони виявляють таке бажання, посередник організовує їх зустріч. Жертва вислуховує кривдника й може з'ясувати будь-які питання, які виникли в неї, висловити свої почуття, дати вихід емоціям. Правопорушник вислуховує їх і може дати відповіді на питання жертви, пояснити своє ставлення до вчиненого. Якщо сторони дійдуть згоди про примирення, вони складають контракт у письмовій формі про відшкодування збитків. Контракт надсилається органу, який надіслав справу на примирення. Якщо справа надійшла із суду, цей контракт може стати частиною вироку. Якщо справа надійшла з поліції чи від прокурора, справа може бути закрита після успішного виконання контракту [9, с. 408]. Отже, у більшості зарубіжних країн медіація являє собою метод, який використовується уповноваженими у сфері кримінальної юстиції посадовими особами для примирення сторін і добровільного відшкодування заподіяної злочином шкоди.

Виходячи із суті та призначення відновного правосуддя, можна визначити ключові принципи, покладені в його основу: 1) визнання важливості почуттів і потреб потерпілого, що проявляється в можливості для потерпілого розповісти про свої потреби та переживання, бути почутим, зустріти розуміння та підтримку; 2) прийняття правопорушником відповідальності за спричинену шкоду, що передбачає визнання власної провини й готовість до відшкодування нанесених збитків; 3) активне залучення сторін – надання сторонам (правопорушнику й потерпілому) повноважень щодо пошуку та прийняття взаємоприйнятних для них рішень. Цей принцип проявляється також в тому, що саме сторони є компетентними у вирішенні проблеми; 4) запобігання повторному вчиненню злочину, що зумовлено тим, що будь-яка програма відновного правосуддя має своїм завданням не лише реагування на злочин, а й визначення його основних детермінантів і можливих шляхів їх подолання; 5) добровільність участі у відновному процесі всіх зацікавлених сторін. Будь-який процес відновного правосуддя буде ефективним лише за умови добровільної згоди сторін на їх участь. Цей принцип проявляється також в тому, що як потерпілий, так і правопорушник можуть відмовитися від цієї процедури на будь-якому її етапі; 6) нейтральність посередника, який повинен неупереджено сприймати інтереси та почуття обох сторін та активно допомагати їм чітко зрозуміти та сформулювати власні інтереси; 7) конфіденційність – усі учасники процедури беруть на себе зобов'язання не поширювати будь-яку інформацію, що стала їм відома, без згоди іншої сторони [10, с. 332].

До процедур відновного правосуддя належать програми примирення потерпілого та правопорушника, серед яких медіація між потерпілим і правопорушником (кримінальна медіація, програма примирення); сімейні конференції (сімейні групові наради) та кола правосуддя. Ці процедури проводять нейтральні посередники – медіатори, які, як правило, є представниками громадських організацій або спеціальних структур – служб медіації. Крім зустрічі з метою примирення та вироблення угоди щодо усунення наслідків злочину, програми відновного правосуддя передбачають також заходи з підтримки потерпілого та правопорушника, відшкодування шкоди потерпілому та соціальні послуги в громаді для потерпілого чи правопорушника [11, с. 39].

Таким чином, відновне правосуддя, за визначенням Ю. І. Микитина, – це особлива кримінально-процесуальна форма, на основі якої сторони кримінально-правового конфлікту вирішують його за посередництва третьої нейтральної сторони шляхом максимального відновлення матеріального, морально-психологічного стану й соціального статусу, що існував до вчинення злочину [12, с. 6].

Порівняльно-правовий аналіз кримінально-процесуального законодавства деяких зарубіжних країн виявив низку особливостей у правовому регулюванні відшкодування заподіяної злочином шкоди.

Кримінально-процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини передбачає можливість пред'явлення вимоги про відшкодування заподіяної злочином шкоди. У межах кримінального судочинства будь-яка справа щодо особи, якій було заподіяно тілесні ушкодження чи матеріальні втрати в результаті злочинного діяння й щодо якої ще не було прийнято інших юридично обов'язкових до виконання рішень проти обвинуваченого, входить до компетенції судів загальної юрисдикції. Така вимога може бути подана вже в ході судового розслідування або під час судового розгляду, проте до моменту пред'явлення доказів. Заява, у якій висловлена вимога, може подаватися в письмовому вигляді до прокуратури та після висунення обвинувачення до суду або усно для фіксації її судовим реєстратором. Вона також може бути подана в усній формі в ході основного слухання справи судом. Прокуратура під час проведення розслідування щодо відповідача, або суд, до якого були заявлені вимоги, відповідають за правильне вирішення таких вимог відповідно до закону. У заяві повинні бути вказані предмет і підстава позову. Розмір відшкодування має розраховуватися за загальними правилами, проте це не є обов'язковим, якщо сума підлягає встановленню ви-

няtkово експертом або якщо заявлено вимогу про відшкодування шкоди за біль і страждання, розрахування якої здійснюється за розсудом суду. Що ж стосується самого провадження за позовом потерпілого про відшкодування заподіяної шкоди, то за Кримінально-правовим кодексом ФРН для нього характерними є такі ознаки: правове регулювання відшкодування заподіяної шкоди здійснюється за правилами, передбаченими кримінально-процесуальним законодавством за тими винятками, коли КПК ФРН прямо відсилає до цивільно-процесуального законодавства. Зокрема, це стосується участі адвоката потерпілого в судовому засіданні (п. 5 § 404 КПК ФРН), вимог до змісту рішення суду в частині задоволення вимог потерпілого (п. 1 § 406 КПК ФРН), виконання рішення про стягнення (§ 406 КПК ФРН). Основні ж питання врегульовані кримінально-процесуальним кодексом.

Як зазначають В.Т. Нор та Х.Р. Ханас, можливість розгляду майнових вимог потерпілого в кримінальному процесі ФРН украї обмежена. Суд може в будь-який момент відмовитися від вирішення вимог потерпілого, коли перевірка їх обґрунтованості може привести до затягування процесу. Крім того, потерпілий не має права на оскарження навіть у тому випадку, якщо суд відмовляє в задоволенні його майнової вимоги. Істотне обмеження прав потерпілого на відшкодування заподіяної шкоди не можна розглядати у відриві від усієї сукупності норм, що регулюють правове становище цього суб'єкта кримінального процесу. Так, потерпілий позбавляється права особисто ознайомлюватися з матеріалами кримінальної справи. Таке право належить лише адвокату потерпілого, проте в його здійсненні може бути відмовлено, якщо це обумовлено вищими охоронюваними інтересами обвинуваченого або інших осіб, загрожує цілям попереднього розслідування або пов'язане з істотним затягуванням процесу (п. 2 § 406 КПК ФРН). Позбавлення права на ознайомлення з матеріалами кримінальної справи позбавляє можливості здійснення будь-яких інших прав, що належать потерпілому. Усе це дозволяє зробити висновок про те, що законодавство Німеччини не містить достатніх гарантій захисту прав потерпілого в кримінальному процесі. Така ситуація історично обумовлена тим, що Кримінально-процесуальний кодекс (Уложення) діє в Німеччині з 1877 р. із численними змінами. Цей акт у своїх формулюваннях відображає як кайзерівську епоху, так і часи Веймарської республіки, нацистський режим і повоєнне становлення демократії. Ця обставина, помножена на традиційно панівне в німецькій правовій науці уявлення про сильну державу, і призводить у результаті до порушення прав потерпілого [4].

Згідно з КПК Франції право на відшкодування завданої злочином, проступком або порушенням шкоди належить кожному, кому особисто завдано шкоди. З січня 1977 р. було прийнято закон «Про відшкодування шкоди за тілесну шкоду, завдану потерпілому злочином» № 77-5. Цей закон доповнює КПК Франції новими статтями (ст. ст. 706.3–706.13), що регулюють питання виплати компенсації потерпілим від злочину. Завдяки цьому закону потерпілий здобув можливість отримати компенсацію за завдану йому злочином шкоду від держави до того моменту, коли злочинець стане перед судом, який, окрім основного вироку, винесе рішення про відшкодування шкоди. Сама держава в регресивному порядку стягує з засудженого всі свої затрати з виплати шкоди потерпілому від злочину [13, с. 192].

У США в 1984 р. було прийнято «Закон про жертви злочину». Крім того, у США діє Програма виплати компенсацій жертвам злочину. Відповідно до цієї програми потерпілий має низку прав у досудовому й судовому провадженні, здебільшого це право на інформацію про злочин, про рух справи, про обмеження контактів з обвинуваченим та іншими заходами безпеки. Право на отримання компенсацій настає після оголошення вироку. Серед компенсацій, що надаються жертвам злочину, програма передбачає такі можливості: отримання допомоги по безробіттю, дострокове розірвання угоди про оренду, зміну замків, отримання муніципального житла, сплату телефонних розмов та інших переговорів за рахунок держави [14, с. 228].

Відшкодування потерпілому заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди за рахунок Державного бюджету України як один зі способів її відшкодування, згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України, поки що залишається без реалізації. Під впливом закордонного досвіду та рекомендацій низки міжнародних актів в Україні було підготовлено й подано до Верховної Ради України декілька проектів законів про умови та порядок відшкодування такої шкоди державою потерпілим – фізичним особам. Зокрема, 27 жовтня 2010 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проект Закону України «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» № 7303, який не було прийнято 5 квітня 2011 р. [15].

Скоріше прийняття зазначеного закону, без сумніву, сприятиме вдосконаленню механізму відшкодування завданої злочином шкоди та ще на крок наблизить нашу державу до демократичної європейської спільноти.

### Література

1. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043).
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995\\_085](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_085).
3. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995\\_114](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_114).
4. Нор В.Т. Цивільний позов у кримінальному процесі України та інших країн континентальної системи права: порівняльна характеристика / В.Т. Нор, Х.Р. Ханас // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – Вип. 2. – С. 414–425.
5. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994\\_319](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_319).
6. Статус Європейської конвенції про відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994541>.
7. Землянська В.В. Відновне правосуддя у кримінальному процесі України : [посібник] / В.В. Землянська. – К. : Видавець Захаренко В.О., 2008. – 200 с.
8. Стратій О.В. Європейський досвід інституту «медіації» у кримінальних провадженнях / О.В. Стратій // Наше право. – 2014. – № 10. – С. 196–202.
9. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : [монографія] / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
10. Нестор Н.В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя / Н.В. Нестор // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 330–333.
11. Семчишин О.Р. Відновне правосуддя: перспективи інституціоналізації в українському суспільстві / О.Р. Семчишин // Наукові записки. – 2010. – Т. 109 : Соціологічні науки. – С. 37–40.
12. Микитин Ю.І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Ю.І. Микитин ; Національна академія прокуратури України. – К., 2010. – 19 с.
13. Хасаншина Р.Г. Проблемы совершенствования компенсационных механизмов защиты прав потерпевших от преступлений в свете общепризнанных норм и принципов международного права / Р.Г. Хасаншина, Н.Г. Муратова // Вестник Удмуртского университета. – 2014. – Т. 24. – Вып. 4. – С. 190–196.
14. Тарнавский О.А. Возмещение вреда потерпевшему: взгляд на российские проблемы через призму опыта зарубежных стран / О.А. Тарнавский // Пробелы в российском законодательстве. – 2011. – № 6. – С. 226–230.
15. Про відшкодування шкоди за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину : проект Закону України № 7303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls>.

### Анотація

**Стебелев А. М. Міжнародний та закордонний досвід відшкодування (компенсації) шкоди в кримінальному процесі.** – Стаття.

Проаналізовано міжнародно-правові акти та зарубіжний досвід таких країн, як Франція, ФРН та США, щодо відшкодування (компенсації) шкоди, завданої злочинцем. Зроблено висновок, що скоріше прийняття Закону України «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» сприятиме реалізації європейських стандартів прав людини в Україні.

**Ключові слова:** відшкодування (компенсація) шкоди, потерпілий, жертва, кримінальний процес, європейські стандарти з прав людини.

### Аннотация

**Стебелев А. М. Международный и зарубежный опыт возмещения (компенсации) вреда в уголовном процессе.** – Статья.

Проанализированы международно-правовые акты и зарубежный опыт таких стран, как Франция, ФРГ и США, о возмещении (компенсации) вреда, причиненного преступлением. Автор пришел к выводу, что скорейшее принятие Закона Украины «О возмещении за счет государства материального вреда физическим лицам, которые пострадали от преступления» будет способствовать реализации европейских стандартов прав человека в Украине.

**Ключевые слова:** возмещение (компенсация) вреда, потерпевший, жертва, уголовный процесс, европейские стандарты прав человека.

### Summary

**Stebeliev A. M. International and foreign experience of reimbursement (compensation) of damage in criminal proceedings.** – Article.

Analyzed the international legal acts and international experience in countries such as France, Germany and the United States for damages compensation caused by the crime. The author came to the conclusion that the early adoption of the Law of Ukraine “On the reimbursement by the State of harm to individuals who have suffered from crime” will contribute to the implementation of the European standards of human rights in Ukraine.

**Key words:** damages reimbursement (compensation) in criminal proceedings, victim, criminal proceedings, European human rights standards.